

<https://yle.fi/a/20-294391>

Miten yo-koe tehdään?

Anniina Nirhamo

3.12.2019 16:32

Joskus ylioppilaskokeen aineisto löytyy esimerkiksi lentokentältä matkalukemiseksi ostetusta Vogueista. **Englannin sensori Katja Mäntylä avasi Abitreeneille sitä, miten yo-koe oikein syntyy.**

Ylioppilaskokeen tekeminen aloitetaan noin puolitoista vuotta ennen kuin kokelaat saavat sen eteensä yo-koesaleissa ympäri Suomen. Kun esimerkiksi syksyn 2019 yo-kokeiden arviointi on saatu päätökseen ja lopulliset tulokset julkistettu, alkaa kevään 2021 kokeiden laatiminen.

Katja Mäntylä on Ylioppilastutkintolautakunnan jäsen, englannin jaoksen puheenjohtaja ja yksi englannin yo-kokeen laatijoista. Hän kertoo, että englannin yo-kokeen tekijät vetävät marraskuun arviointiurakan jälkeen hetken henkeä ja aloittavat joulukuussa seuraavan kokeen tekemisen. Helmi-maaliskuussa koetta käsitellään YTL:n kielivaliokunnassa, jolloin kaikkien tehtävien pitää olla valmiina. Tehtävien tekemiseen on siis aikaa pari, kolme kuukautta.

Mikä jaos ja mikä valiokunta?

Sensorit ovat henkilöitä, jotka arvostelevat koesuoritukset. He työskentelevät aineen opettamisen ja arvioinnin parissa esimerkiksi lukion opettajina. Sensorien virallinen nimitys on asiantuntijajäsen.

Ainejaos on oppiaineen asiantuntijaryhmä, johon kuuluvat sensorit ja muut asiantuntijajäsenet. Jaoksen sensorikokous päättää arvioinnin linjauksista, jotka myös julkaistaan lopullisissa hyvän vastauksen piirteissä. Esimerkiksi englannin jaokseen kuuluu ne seitsemän sensoria, jotka laativat kokeen.

Ylioppilastutkintolautakunta koostuu kolmesta valiokunnasta, joissa on eri oppiaineiden edustajia. YTL:n nimittää opetusministeri ja siinä on yhdestä oppiaineesta yksi tai kaksi edustajaa. Lautakunnan kokoonpano löytyy YTL:n verkkosivuilta.

Keitä kokeen laatijat ovat?

Kokeen laatijat ovat YTL:n sensoreita, mutta lukion opettaja ei voi olla yo-kokeen laatija. Esimerkiksi englannin kokeen laatijat työskentelevät yliopistossa, ammattikorkeakoulussa ja Opetushallituksessa englannin oppimisen tai opettamisen parissa.

Sensoriksi ei voi itse hakea, vaan tehtäviin kysytään silloin, kun huomataan, että uudelle on tarvetta. Eri aineiden asiantuntijoiden ammatilliset verkostot ovat käytössä, kun uusia sensoreita ja jäseniä lähdetään haarukoimaan.

Kokeen laatijalla pitää olla vahvaa kokemusta aineen opettamisesta ja kielitaidon arvioinnista sekä tutkimusta taustalla. Ehdotukset uusiksi jäseniksi menevät valiokuntaan, ja lopullisen päätöksen tekee YTL.

Näin syntyy englannin yo-koe

Englannin yo-kokeilla on seitsemän laatijaa. Periaatteessa jokainen heistä voi tehdä kaikkia tehtäviä, mutta jokaisella on oma erikoistumisalansa. Kaksi tekijöistä tekee kuullunymmärtämistehtäviä, kaksi luetunymmärtämis- ja sanastotehtäviä, kaksi kielioppitehtäviä ja yksi keskittyy kirjoitelmien aiheisiin.

Tehtäviä tehdessä pitää ottaa huomioon lukion opetussuunnitelma ja sen mukainen taitotaso. Puolet tehtävistä tulisi olla opsissa määritellyllä lukion tavoitetasolla, neljäsosa sen yli ja neljäsosa sen ali. Lisäksi aineistossa pitää olla erilaisia tekstityyppejä, tekstilajeja ja kielen variantteja eli esimerkiksi aksentteja.

Englannin kokeen maksimipistemäärä on 299 pistettä, josta kokeen eri osioille on varattu tietty määrä. 80–90 pistettä kuuluu kuullunymmärtämistehtäville, 70–90 tekstinymmärtämistehtäville ja 20–40 pistettä sanasto- ja kielioppitehtäville. Tehtävien määrä pyritään pitämään vuosittain suunnilleen samana.

Kaikkien aineiden koekohtaiset määräykset ja ohjeet löytyvät Ylioppilastutkintolautakunnan verkkosivuilta.

Miten kokeen aineistot valitaan?

Kokeen aineistossa käytettäviä tekstejä löydetään kahdella tavalla. Joko ne tulevat vastaan tai sitten niitä lähdetään etsimään täsmänä. Tekstien tulee joka tapauksessa olla keskenään erilaisia.

– Esimerkiksi kevään 2019 pitkän englannin kokeen terveystoiluteksti löytyi niin, että ostin lentokentältä Voguen matkalukemiseksi ja ajattelin, että tässä on hirveän hyvä teksti. Sitä automaattisesti miettii vastaantulevista teksteistä, että tämä sopisi hyvin ylppäreihin, Katja Mäntylä kertoo.

– Tekstejä myös muokataan tarpeen mukaan. Joskus niistä tehdään muokkauksella oikean tasoisia, joskus täytyy tehdä väkivaltaa tekstiä kohtaan, että siitä saadaan hyvä kysymys tai esimerkiksi saadaan selkeä kohta, josta löytyy vastaus.

Tekstit eivät voi olla liian pitkiä, koska kokelaat eivät voi lukea hirveitä määriä tekstiä kuudessa tunnissa. Ylipäättään tehtävien tekemisessä pitää ottaa huomioon kokelaiden käytössä oleva aika.

Aineiston valinnassa pyritään myös siihen, ettei lähde ole kovin vanha. Kokeen laatijat yrittävät miettiä, mikä olisi nouseva ilmiö ja mikä on pinnalla. Liian aikaan sidottua aineisto ei saa olla, ettei se ole vanhentunut siinä vaiheessa, kun koe tulee käyttöön.

– Sen takia olisi vaikea ottaa jotain Boris Johnson pääministerinä -tekstiä tai jotain Brexit-aihetta. Viime keväänä meillä oli hyvinkin ajankohtainen tehtävä, kun oli kysymyksiä lääkekannabiksen ja teollisen hampun eroista. Joskus ajankohtaisuus onnistuu, joskus ei, Mäntylä kertoo.

Miten uudet tehtävätyypit syntyvät?

Sähköinen yo-koe tuo mahdollisuuksia toteuttaa uudenlaisia tehtäviä siinä missä paperikoe oli aina melko samanlainen. Pelkästä uutuudenviehätyksestä uusia tehtävätyyppejä ei kuitenkaan laadita.

– Uudet tehtävätyypit mittaavat aina jotain sellaista, mitä aiemmin ei ole mitattu. Ne syntyvät sillä perusteella, mitä tiedämme tutkimuksesta tehokkaaksi tavaksi arvioida kuullun- tai luetunymmärtämistä tai kielioppia., Mäntylä sanoo.

Esimerkiksi syksyn 2019 pitkän englannin kokeen rekisteritehtävä 17 toi mukaan sellaisen kielen osa-alueen, jota ei oltu aiemmin testattu. Tehtävässä pyydettiin muokkaamaan hakemuskirjettä formaalimmaksi. Kielen rekisterit ovat osa opetussuunnitelmaa, ja tärkeä kielitaidon osa-alue, minkä vuoksi siitä tehtiin tehtävä.

– Jos on ollut erittäin toimivia tai epätoimivia tehtäviä, niitä analysoidaan kokeen jälkeen ja mietitään, mistä se johtuu. Esimerkiksi tämä rekisteritehtävä oli hyvä idea mutta toteutus ei paras mahdollinen, ja osaamme nyt ottaa siitä opiksemme.

Testataanko kokeen tekemiseen kuluva aikaa?

Kokeen laatijat pitävät monta palaveria, joissa tehtäviä käydään läpi ja niistä annetaan palautetta. Kun tehtäviä on riittävästi, ne lyödään nippuun ja niistä tehdään kokonaisuus. Sen jälkeen kokonaisuus editoidaan, sitä hiotaan ja sen jälkeen sitä käsitellään YTL:n kielivaliokunnassa.

Kielivaliokunnan jäsenet kommentoivat koetta niin, että he tekevät itse kokeen läpi. Palautetta annetaan sekä yksittäisistä tehtävistä että kokonaisuudesta. Huomio keskittyy tehtävien sisältöön ja toteutukseen: toimivatko vaihtoehdot, löytyykö niille tukea tekstistä ja niin edelleen. Tässä vaiheessa jokin tehtävä saattaa mennä vielä kokonaan vaihtoon esimerkiksi siksi, että tehtävä on liian vaikea, epäselvä tai ei sovi kokonaisuuteen.

Vaikka sekä kielivaliokunnan jäsenet että kokeen laatijat tekevät kokeen itse, siihen käytettävää aikaa ei voi mitenkään pätevästi mitata. Kokeen laatijat eivät ole verrannollisia abiturientteihin, eikä koetta voi teettää kenelläkään kohderyhmään kuuluvalla etukäteen.

Tämän vuoksi kokeiden lopulliset arviointiperusteet tehdään vasta, kun koesuoritukset on saatu nähtäväksi. Sen vuoksi myös pisterajat vaihtelevat koekerrasta toiseen.

Puljauksesta huolimatta kokeisiin jää virheitä

Kielivaliokunnan käsittelyn jälkeen koe menee kielentarkastukseen, jonka jälkeen se käännetään ruotsiksi. Joistain kokeista tehdään näkövammaisten versio. Sen jälkeen koe menee YTL:n kansliaan, jossa se koodataan järjestelmään. Vielä tämän jälkeen koe oikoluetaan pariin kertaan.

– Ensimmäisen kerran saa oikolukea omalta koneelta, toinen kerta pitää tehdä YTL:n tiloissa sellaiselta mahdollisimman surkealta ja pieneltä koneelta, Mäntylä naurahtaa.

– Kohtuullisen puljauksen se koe käy läpi, mutta silti aina välillä jää virheitä. Tietysti se harmittaa aina ihan hirveästi. Sitä ihmettelee, miten tämä on mahdollista, koska kymmenkunta ihmistä kommentoi koetta ja kansliassakin se luetaan hyvin tarkkaan. Sen useampi sitä ei oikein voi lukea salassapito- ja jääviyssiästä.

Tällä hetkellä kokeen ensimmäinen versio tehdään Word-tiedostona, mutta järjestelmän on lupailtu muuttuvan niin, että kokeen laatijat pääsisivät tekemään kokeen siihen suoraan. Silloin editointivaiheita jäisi pois ja virheiden mahdollisuus pienenis.

Miksi sensorit sensoroivat?

Mäntylä kertoo, että kokeen laatimiseen käytettyä aikaa on vaikea arvioida, koska se vaihtelee paljon.

– Joskus tehtävä tulee tosi helpolla, joskus käyttää kolme tuntia siihen, että etsii tekstiä tietystä aiheesta tai genrestä, löytää huonon kompromissin, käyttää kolme tuntia tekstin muokkaamiseen ja vielä kolme tuntia kysymysten laatimiseen, Mäntylä sanoo.

Joka tapauksessa sensorityöhön menee paljon aikaa. Jokainen sensori saa toivoa itselleen tiettyä määrää kokeita arvioitavaksi. Tyypillisesti määrä on 300–700 koetta ja kakkosarvioinnit päälle.

– Minä tein tänä syksynä 500 koetta. Kyllä siihen menee viikonloput, illat ja syyslomaviikkokin. Vapaa-ajan saa palamaan, Mäntylä kertoo.

Sensorit eivät laske tunteja eikä heille makseta tuntipalkkaa. Sekä sensoroinnista että kokeen laatimisesta maksetaan palkkio, mutta työtä ei tehdä pelkästään rahan takia.

– Kenenkään budjetti ei varmaan ole tästä kiinni, vaan tätä tehdään rakkaudesta lajiin, että kokee työn tärkeäksi ja se on myös kivaa. Vaikka englannin kokeesta kaikilla on mielipiteensä, palautteesta huolimatta työ on hirveän mukavaa, Mäntylä sanoo.

– Se kehittää omaa ammattitaitoa ja meillä on hirveän kiva porukka, jossa on hyvä tehdä töitä.